

طراحی الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دوره اول متوسطه پسرانه

شهر تهران

رضا گودرزی^۱، کورش پارسا معین^۲، صغری افکانه^۳

چکیده :

زمینه و هدف: هدف اصلی این مقاله طراحی الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دوره اول متوسطه پسرانه شهر تهران است.

روش و مواد: روش انجام پژوهش آمیخته (کیفی-کمی) است. برای انجام این پژوهش علاوه بر مطالعه اسنادی، از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شده است. جامعه آماری در این پژوهش، تمام خبرگان و اساتید دانشگاهی در حوزه مدیریت متخصص در زمینه مدیریت آموزشی، برنامه درسی و آموزشی، آموزش ابتدایی و مدیریت فرهنگی (که کتاب و یا مقاله داشتند) بودند که بعد از انجام مصاحبه ۱۰ اشباع نظری صورت گرفت. در نهایت مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر استخراج

^۱ دانشجوی دکترای، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

^۲ استادیار - گروه علوم تربیتی، عضو هیئت علمی تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

^۳ استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

گردید و در بخش کمی برای تعیین اولویت بندی و ارائه مدل مناسب از تکنیک معادلات ساختاری استفاده شده است.

یافته‌ها: در این پژوهش برای الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء سواد فرهنگی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه با روش تحلیل مضمون ۹۴ شاخص، ۱۹ مولفه و ۸ بُعد (ویژگی) شناسایی شد و در نهایت با روش معادلات ساختاری اولویت بندی این ویژگی‌ها صورت گرفت.

نتیجه‌گیری: مطالعات نشان داد که از بین ۸ ویژگی شناخته شده برای الگوی برنامه درسی مواد و منابع یادگیری با ضریب ۰,۸۹۹ بیشترین تاثیر را در روند ارتقاء آموزش سواد فرهنگی در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه داشته است.

واژگان کلیدی: آموزش، برنامه درسی، ارتقاء آموزش سواد فرهنگی

مقدمه

امروزه برنامه‌های درسی یکی از عوامل اصلی شکل‌دهنده نظام آموزشی هستند. رشد روزافزون تکنولوژی و تغییرات سریع جامعه، تقاضاهای مختلفی از برنامه درسی به همراه داشته است (رابینسون و ویلیامز، ۲۰۲۳: ۱۰۶). از آنجاییکه پیشرفت اقتصادی، توسعه پایدار، تعالی انسانیت، صلح و دوستی همگی به آموخته‌ها و آموزه‌های دانش‌آموزان وابسته است، لیکن آموخته‌های دوران مدرسه به صورت صرف و عدم همراهی مؤلفه‌های ارزشی فرهنگ کشور، برای نیل به چنین اهداف متعالی، نارسا جلوه می‌کند (احمدی پور و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۵). همچنین در عصر کنونی معنی سنتی سواد که عبارت بود از توانایی خواندن و نوشتن

¹ Robinson & Williams

دچار تغییر شده و در جامعه مبتنی بر دانائی واژه سواد اغلب به جای توان و توانمندی مورد استفاده قرار می‌گیرد(کوک^۱ و همکاران، ۲۰۲۳: ۱۴۶). امروزه دیگر فردی را که صرفاً دارای توانائی خواندن و نوشتن(علیرغم داشتن تحصیلات دانشگاهی) باشد اما به عنوان نمونه توانائی کار با کامپیوتر را نداشته باشد باسواد تلقی نمی‌کنند، امروزه شاهد مفهوم چندسوادى هستیم. سواد در مفهوم جدید را می‌توان مجموعه مهارت‌های مورد نیاز یک شخص برای زندگی روزمره تعریف نمود(خاکزاد و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۷۸).

سواد فرهنگی شاخص بسیار روشنی برای نقش فرد در جامعه است. هر جامعه‌ای که به نقش فرد اهمیت می‌دهد و مشارکت افراد در آن مهم باشد، بسترهای پرورش سواد فرهنگی را فراهم می‌کند. سواد فرهنگی شناخت یک فرد است، از پیشینه یا تاریخ جامعه خود و جامعه جهانی، جغرافیای خود و جغرافیای جهانی، مناسبات اجتماعی و شناخت نشانه‌های فرهنگی و واکنش بایسته و شایسته به آن(پراتیوی و همکاران، ۲۰۲۳: ۱۶۲). برای فردی که سواد فرهنگی دارد، نشانه‌هایی مانند هشدارهای زیست‌محیطی در دل دشت و کوه و جاده‌ها، تنها یک تصویر نمادین خاموش نیست، بلکه هشدار برای تنظیم رفتارهای فرد با محیط است. بنابراین جامعه‌های پیشرفته برای سواد فرهنگی هزینه می‌کنند که به پایداری برسند، جنگل‌ها را نگهداری کنند، آب‌ها را آلوده نکنند، میراث مادی و معنوی را زیر دست‌وپا له نکنند، خشونت‌های فردی و اجتماعی را کاهش دهند و در نهایت از سواد فرهنگی، افزاری می‌سازند که فرد در آن جامعه احساس پیش‌روندگی و تعالی داشته باشد. سواد فرهنگی یعنی ایجاد شرایطی که از تحلیل فرهنگ‌ها جلوگیری کنیم و زمینه احیا و رشد هر فرهنگ را در خود ایجاد کنیم(افضلی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۲۸).

مفهوم «سواد فرهنگی» نخستین بار توسط اندیشمند برجسته‌ای به نام هریش در سال ۱۹۸۲ تعریف شد. او در کتاب معروف خود با عنوان «سواد فرهنگی» سواد فرهنگی را مجموعه‌ای از دانش، اطلاعات و

¹ Cook

² Pratiwi

توانمندی‌هایی که یک فرد برای بقا و رشد در عصر حاضر باید بداند تعریف کرد (محقق و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱).

به طور کلی از دیدگاه هریش، در بررسی سواد فرهنگی هر جامعه، مؤلفه‌هایی همچون تاریخ ملی، تاریخ جهان، ادبیات، مشاهیر، دین، هنر و سبک معماری، اقتصاد، سیاست، موسیقی، علوم پایه، پزشکی و سلامت، جغرافیا، جامعه‌شناسی و روانشناسی، مطبوعات، ضرب‌المثل‌ها و فناوری (هریش، ۱۹۸۲: به نقل از جمالی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۸). او بر این باور است که هیچ فرهنگی وجود ندارد که از سنت‌های خود بی‌خبر باشد؛ در یک جامعه‌ی با سواد، فرهنگ و سواد فرهنگی مترادف‌های نزدیکی هستند و برای بالا بردن سطح سواد یک جامعه، بهترین راه، تعریف دوباره‌ی فرهنگ و گسترش سواد فرهنگی است (وی^۱ و همکاران، ۲۰۲۰: ۴۲۱).

سواد فرهنگی همانند مفاهیم مکمل آن یعنی سواد رسانه‌ای، سواد دیجیتال، سواد کامپیوتری، سواد اطلاعاتی، سواد سمعی و بصری زیربنای اصلی جامعه مبتنی بر دانایی محسوب می‌شود. بر این اساس می‌توان گفت لازمه ارتقاء آموزش سواد فرهنگی، طراحی برنامه درسی مناسب است (فتحی و اجارگاه، ۱۴۰۱: ۱۱). همانگونه که می‌دانیم متخصصان برنامه درسی برای منظم ساختن فعالیت‌های خود، دو مرحله را مشخص می‌نمایند، طراحی و برنامه‌ریزی. در حوزه طراحی برنامه، عناصر تشکیل دهنده یک برنامه درسی مطرح می‌گردد و در حوزه برنامه‌ریزی درسی چگونگی کاربرد و اجرای این عناصر بیان می‌شود (محمدآبادی، ۱۳۹۹: ۷۴).

¹ Wei

سواد فرهنگی از دو بعد حایز اهمیت است بعد اول ظرفیت سازی فرهنگی و بعد دوم مقابله با آسیب‌های فرهنگی است (بیرمی و اچرش، ۱۴۰۱: ۱۴۸).

در بُعد ظرفیت‌سازی فرهنگی در چند مرحله می‌توان حرکت کرد ۱- ایجاد زمینه برای استفاده از پتانسیل‌های (هویت‌ها، قومیت‌ها و پاره‌فرهنگ‌ها در راستای کیفی‌سازی زندگی) ۲- استفاده از ظرفیت زبان‌ها و گویش‌ها در راستای توسعه همه‌جانبه ۳- شیوه‌های احیا ارزش‌های بومی و تحرک بخشی به پاره‌فرهنگ‌ها ۴- توجه به جنبه‌های متکثر فرهنگ‌ها و سویه‌ها و بخش‌های دیده‌نشده و دیده‌شده فرهنگ ۵- اولویت‌بخشی به دانش بومی و استفاده از آن در بهینه‌سازی زندگی مردم (خاکزاد و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۷۹).

در زمینه مقابله با آسیب‌های فرهنگی موارد زیر قابل تأمل است ۱- شناسایی موانع رشد و گسترش فرهنگ‌ها. ۲- مقابله با نابودی زبان‌ها و گویش‌های محلی ۳- جلوگیری از تقابل‌های فرهنگی و ارزشی ۴- مقابله با تقابل و تنازع ارزش‌های قومی از طریق تقویت تکثر فرهنگی (ملکی، ۱۳۹۸: ۵۳). بر همین اساس می‌توان ملاحظه نمود که هرگاه بدنه یک جامعه از بی‌فرهنگی و یا کم‌فهمی در فرهنگ رنج ببرند جامعه محکوم به فنا خواهد بود و برای ترمیم و بازسازی یک جامعه و بیرون آوردن آن از ورطه نابودی باید از آموزش کمک گرفت که این خود نیازمند برنامه‌ریزی برای پایه‌های مختلف است که بهترین و حساس‌ترین آنها پایه‌های دبیرستان است. زیرا دوره‌های دبیرستان مخصوصاً دوره‌ی اول که تغییر مقطع دارد، لاجرم دچار تزلزل فرهنگی می‌شوند و برای ورود به جامعه باید با مخاطرات فرهنگی آن آماده باشند و این تنها از راه برنامه‌ریزی در زمینه ارتقاء سواد فرهنگی امکان دارد. این مقاله در پی یافتن پاسخ این سوالات است که ویژگی‌های الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه کدامند؟ و الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دوره اول متوسطه پسرانه شهر تهران چگونه است؟

پیشینه پژوهش:

ظفرمند و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «برنامه‌ی درسی پنهان و رفتار مبتنی بر اقتصاد

مقاومتی دانش‌آموزان (مورد: یک دبستان دخترانه)» بیان داشتند که هدف پژوهش حاضر واکاوی برنامه‌ی درسی پنهان در شکل‌گیری رفتار مبتنی بر اقتصاد مقاومتی در دانش‌آموزان بود. پژوهش با رویکرد کیفی و مبتنی بر الگوی ارزشیابی خبرگی و نقادی آیزنز بود. مطابق با چهار مرحله‌ی الگوی ارزشیابی یادشده، ابتدا قلمروی مورد مطالعه توصیف، سپس، عوامل ممکن یا مانع درون عناصر برنامه‌ی درسی تفسیر شد. ارزشیابی یافته‌ها در مسیر بررسی همسویی یا تعارض مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی با وضعیت مطلوب مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی انجام شد. سپس، مضمون‌یابی یافته‌های تحقیق برای تعمیم بر پایه‌ی مشابهت‌ها به سایر موقعیت‌های آموزشی، انجام شد. داده‌ها از طریق مشاهده، بررسی اسناد، مصاحبه با دانش‌آموزان و معلمان به دست آمد. یافته‌ها دلالت بر آن داشت که اقتصاد مقاومتی در مدرسه در قالب «دوری از اسراف و تجمل» و «صرفه‌جویی در اقلام مصرفی و انرژی» مورد توجه قرار گرفته و تأثیری بر توسعه‌ی ابعاد متنوع اقتصاد مقاومتی نداشته است. ضرورت توسعه‌ی مفهومی اقتصاد مقاومتی و عمل در تمامی لایه‌ها و ساحت‌های آن برای تمامی اقشار درون مدرسه توصیه شده است.

مرتضی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان «طراحی و اعتبار‌یابی پرسشنامه برنامه درسی

پنهان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه» بیان داشتند که مطالعه حاضر با هدف طراحی و اعتباریابی پرسشنامه برنامه درسی پنهان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه انجام شد. تجزیه و تحلیل‌ها نشان داد که پرسشنامه طراحی شده از روایی مطلوبی برخوردار است. با توجه به اهمیت شناسایی مثبت سرزندگی و جلوگیری از نقش مخرب و منفی استرس در درگیری تحصیلی و عملکرد تحصیلی و اهمیت برنامه درسی پنهان در رسیدن به این مهم و کمبود مطالعات در این رابطه، محقق را بر آن داشت تا نسبت به انجام این پژوهش و کشف روابط موجود و ارائه راهکارهای عملی در این رابطه اقدام نماید. بر این اساس

پرسشنامه تحلیل ساختاری سرزندگی و استرس تحصیلی بر اساس درگیری تحصیلی با میانجی‌گری برنامه درسی پنهان و عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه برپایه مفهوم تبیین شده در بخش کیفی با ۶۶ عبارت در ۱۱ بعد طراحی گردید.

لادسماکی^۱ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «یادگیری سواد فرهنگی از طریق شیوه‌های خلاقانه در مدارس: رویکردهای فرهنگی و چندوجهی به معناسازی» بیان داشتند که در این فصل، نویسندگان مصنوعات را تجزیه و تحلیل می‌کنند که در آن دانش‌آموزان نگرش‌های کلیدی سواد فرهنگی را در CLLP: همدلی و شمول مدارا بررسی می‌کنند. این فصل هر نگرش را با بحثی انتقادی درباره معانی، ارتباطات و روابط آن با مفاهیم کلیدی دیگر سواد فرهنگی، مانند تنوع، برابری، و دموکراسی معرفی می‌کند. نویسندگان به بررسی چگونگی پرداختن برنامه به این نگرش‌ها و متون فرهنگی که شامل می‌شود می‌پردازند. تجزیه و تحلیل مصنوعات، روش‌های گوناگونی را نشان می‌دهد که در آن کودکان به بردباری، همدلی و مشارکت معنا می‌دهند، مانند کمک به دیگران. در این فرآیند معناسازی، دانش‌آموزان از تجربیات و احساسات خود استفاده می‌کنند.

اولیانیا (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «برنامه درسی پنهان در مقابل انتقال از محل به آنلاین: مروری پس از شیوع بیماری همه‌گیری کووید-۱۹» بیان داشتند که برنامه درسی در هر محیط آموزشی، تجربه‌ای محوری است. در حالیکه تمرکز زیادی بر برنامه درسی طراحی شده است، برای یادگیرندگان، برخی از یادگیری‌ها به برنامه درسی پنهان وابسته است. پس از شیوع بیماری جهانی کووید ۱۹، و انتقال از آموزش حضوری به آموزش آنلاین، به نظر می‌رسد برنامه درسی پنهان با مشکل مواجه شده است. از این رو، مسائل

¹ Lähdesmäki

² Uleanya

مربوط به برنامه درسی پنهان در دوره‌ی شیوع بیماری همه‌گیر کووید ۱۹ مورد بررسی قرار می‌گیرد. روش مرور برای مطالعه اتخاذ شد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که برنامه درسی پنهان احتمالاً بی‌اثر خواهد بود زیرا یادگیرندگان در زمینه یادگیری حضوری در معرض مربیان خود قرار نمی‌گیرند، جایی که می‌توانند به راحتی ویژگی‌های شخصیتی خاصی را که در آموزش و یادگیری سنتی پیش‌بینی می‌شود انتخاب کرده و جذب کنند. بنابراین، این مطالعه نیاز به برنامه‌ریزی حداقل زمان برای بخش‌های تماس چهره به چهره را به دیگران توصیه می‌کند. همچنین، مربیان باید توصیه، آموزش و راهنمایی شوند تا در مورد این موضوع که یادگیرندگان ویژگی‌های شخصیتی خاصی را از آنها در کمترین زمان برنامه‌ریزی شده برای بخش‌های تماس حضوری دریافت می‌کنند، عمدی باشند.

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه به روش آمیخته (کیفی و کمی) است. در مرحله کیفی با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته ویژگی‌های برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دوره اول متوسطه پسرانه شهر تهران از روش تحلیل مضمون شناسایی شد. مشارکت‌کنندگان در پژوهش را ۱۰ خبره در زمینه مدیریت متخصص در زمینه مدیریت آموزشی، برنامه درسی و آموزشی، آموزش ابتدایی و مدیریت فرهنگی (کتاب و یا مقاله داشتند) تشکیل داده‌اند. معیارهای ورود به مطالعه عبارت بودند از خبرگان با حداقل سه سال تجربه فعالیت در زمینه طراحی برنامه درسی، متخصصین با حداقل تحصیلات دکتری در مدیریت آموزشی و مدیریت آموزش عالی و مدیریت فرهنگی. روش نمونه‌گیری نیز به صورت هدفمند (گلوله برفی) بود. روش پژوهش در بخش کیفی تحلیل مضمون (با تکنیک تحلیل مضمون و کدگذاری پایه، سازمان دهنده و فراگیر) و روش پژوهش در بخش کمی از طریق نظرسنجی با پرسشنامه محقق ساخته با پنج گزینه کاملاً موافق تا کاملاً مخالف بود. که در نهایت در بخش کمی از روش معادلات ساختاری برای تعیین میزان اهمیت ویژگی‌های

برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دوره اول متوسطه پسرانه شهر تهران استفاده شد. در این بخش با کمک نرم افزار smart pls ۴ میزان ویژگی‌ها مشخص گردید. در انتها الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دوره اول متوسطه پسرانه شهر تهران ترسیم گردید.

یافته‌ها

سوال اول: ویژگی‌های برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه کدامند؟

جدول ۲: مقوله‌ها، مولفه و مفاهیم احصاء شده به مثابه شرایط علی

کد مصاحبه شونده	مفاهیم (مضامین پایه)	مقوله‌ها مضامین سازمان‌دهنده	طبقه برنامه درسی (مضامین فراگیر)
I1, I10, I6, I5,	دریافت و فهم اطلاعات و دانش پیرامون مسائل فرهنگی	اهداف حوزه دانشی	اهداف برنامه درسی آموزش سواد فرهنگی بر اساس منطق برنامه درسی
I3, I4, I1,	تجزیه و تحلیل رویدادها بر مبنای اطلاعات و دانش پیرامون مسائل فرهنگی خود		
I1, I5, I7, I9	مواجهه تأملی با مسائل نظری	اهداف حوزه بینشی	

I4, I6, I5	درک مفاهیم سواد فرهنگی		
I6, I8	برخورداری از روحیه دغدغه‌مندی اجتماعی		
I5, I2, I8, I3	بهره‌مندی از تفکر خلاق		
I6, I2, I5	تقویت تفکر انتقادی		
I3, I4, I1, I5	تقویت روحیه آزاداندیشی و مصلحت‌مداری	اهداف حوزه مهارتی	
I4, I2, I1	توجه به ارزش‌های بومی و بشری		
I3, I4, I2, I5	توجه به هنجارهای اجتماعی		
I1, I5, I4, I2, I1	برخورداری از روحیه مسئولیت‌پذیری و نقش‌آفرینی		
I3, I1 و I10	برخورداری از مهارت‌های برقراری ارتباط و مذاکره		
I3, I4, I1, I5	تشویق به مشارکت گروهی		
I1 I10, I6, I5,	ایجاد توانایی همفکری با همسالان		

I1, I5, I7,I9	تقویت توانایی خودراهبری و تصمیم‌سازی		
I1,I4, I3, I8	محتوای مبتنی بر غیر	انواع محتوا	ویژگی‌های محتوا در برنامه درسی آموزش سواد فرهنگی بر اساس منطق برنامه درسی
I3, I2, I1,	محتوای مبتنی بر خود		
I1, I6, I7,I9	محتوای ترکیبی		
I4, I10, I5	ارتباط افقی و عمودی	سازمان‌دهی و طراحی محتوا	
I6, I9	تعاملی		
I5, I4, I7, I3	گسترده‌گی		
I8,I2,I5	پیوستگی		
I3, I4, I9, I5	زمینه‌ای		
I4, I2, I10	انعطاف‌پذیری		
I3, I4, I6, I5	غیرتجویزی		
I1, I5, I4, I3, I9	شناور بودن محتوا با محوریت دانش‌آموزان		

I10,I3,I7	مبتنی بر یادگیری خودمحور و تأملی در فرایند یاددهی و یادگیری		
I3, I4, I1, I6	براساس مراحل رشدی و شناختی..		
I1,I10, I6, I5,	پرورش تفکر انتقادی	راهبرد آموزش مستقیم و	فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در
I3, I4, I1,	پرورش تفکر خلاق	غیرمستقیم به	برنامه درسی
I1, I5, I7,I9	پرورش تفکر حل مسأله	صورت تلفیقی	آموزش سواد فرهنگی بر اساس
I4, I6, I5	پرورش تفکر اکتشافی		منطق برنامه درسی
I6, I 8	بحث گروهی	آموزش تعاملی	
I5, I2, I8, I3	مشارکت افراد		
I6,I2,I5	تقویت مهارت‌های مشاهده		
I3, I4, I1, I5	گوش دادن		
I4, I2, I1	مهارت دخالت مؤثر در بحث		

I3, I4, I2, I5	توانایی دستیابی به اطلاعات و پردازش آن به منظور پرورش قدرت تجزیه و تحلیل	آموزش مبتنی بر مطالعه مستقل	
I1, I5, I4, I2, I1	کسب اتکاء به نفس و پیشرفت فردی		
I10, I3, I1	تشویق اصل خودیادگیری در میان دانش آموزان		
I3, I4, I1, I5	حمایت از خودتنظیمی (خودراهبری) در یادگیری		
I1, I4, I3, I8	تأکید بر یادگیری فعال	راهبردهای مستقیم	روش‌های یاددهی یادگیری (راهبردهای تدریس) برنامه درسی آموزش سواد فرهنگی بر اساس منطق برنامه درسی
I3, I2, I1,	فعالیت‌های گروهی و مشارکتی		
I1, I6, I7, I9	ارتباط بین فعالیت‌های یادگیری با عرضه عمل		
I4, I10, I5	تشویق و ایجاد فرصت برای دانش آموزان در تأمل و تفکر خلاق و انتقادی در خصوص مسائل و رویدادهای پیرامونی	راهبردهای غیرمستقیم	

I6, I9	ترغیب دانش‌آموزان به تفکر مبتنی بر پژوهشگری		
I5, I4, I7, I3	پرورش مهارت‌های تفکر		
I8, I2, I5	تأکید بر انواع فعالیت‌های یادگیری مبتنی بر اطلاعات و دانش درونی و تأمل و تفکر در خصوص اطلاعات و دانش بیرونی		
I3, I4, I9, I5	ایجاد فرصت برای دانش‌آموزان در مواجهه با رویدادهای پیرامونی برمبنای تفکر انتقادی و خلاق		
I1, I10, I6, I4	فعال ساختن و تشویق به تأمل و مواجهه انتقادی یادگیرنده در استفاده از منابع و مواد یادگیری	قابلیت دسترسی مواد و منابع آموزشی	مواد و منابع یادگیری در برنامه درسی آموزش سواد فرهنگی بر اساس منطق برنامه درسی
I3, I4, I10	ارائه منابع یادگیری با توجه به تفاوت‌های فردی و سبک‌های گوناگون یادگیری آنان		

I1, I5, I7,I9	دسترسی به منابع اطلاعاتی موثق به منظور بررسی و تحلیل دانش‌آموزان.		
I4, I6, I8	قابلیت دسترسی به مواد و منابع یادگیری چندرسانه‌ای به صورت هدفمند		
I6, I 8	به‌روز بودن منابع اطلاعاتی در دو گروه افراد و آثار	محتوای مواد و منابع آموزشی	
I5, I2, I8, I3	توجه به منابع و مواد یادگیری گوناگون		
I6,I2,I5	متنوع و جذاب		
I1,I10, I6, I5,	ارتباط متقابل میان زمان و فضای یادگیری	ویژگی‌های عمومی	ویژگی‌های زمان و فضای یادگیری در برنامه درسی ارتقاء آموزش سواد فرهنگی
I3, I4, I1,	انعطاف‌پذیری و استمرار در زمان و فضای یادگیری		
I1, I5, I7,I9	جلسات یادگیری به طور همزمان و ناهمزمان		

I4, I6, I5	زمان و فضای یادگیری انعطاف‌پذیر و تاب‌آورانه		
I6, I8	زمان و فضای یادگیری تعاملی و گفتگو محور		
I5, I2, I9, I3	زمان یادگیری برگرفته از تجارب زیسته دانش‌آموزان	ویژگی‌های انحصاری	
I6, I2, I9	کلاس درس تنها فضای یادگیری نیست! تعامل با محیط اجتماعی و سیاسی حقیقی و مجازی		
I3, I4, I1, I7	بهره‌گیری از فضاهاى یادگیری متنوع برای آموزش مسائل فرهنگی به دانش آموزان		
I4, I2, I10	مبتنی بر حضور و مشارکت فرهنگی برگرفته از آگاهی و دانش فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان.		
I1, I10, I6, I5,	تأکید بر تعامل و گفتگوی خلاق		

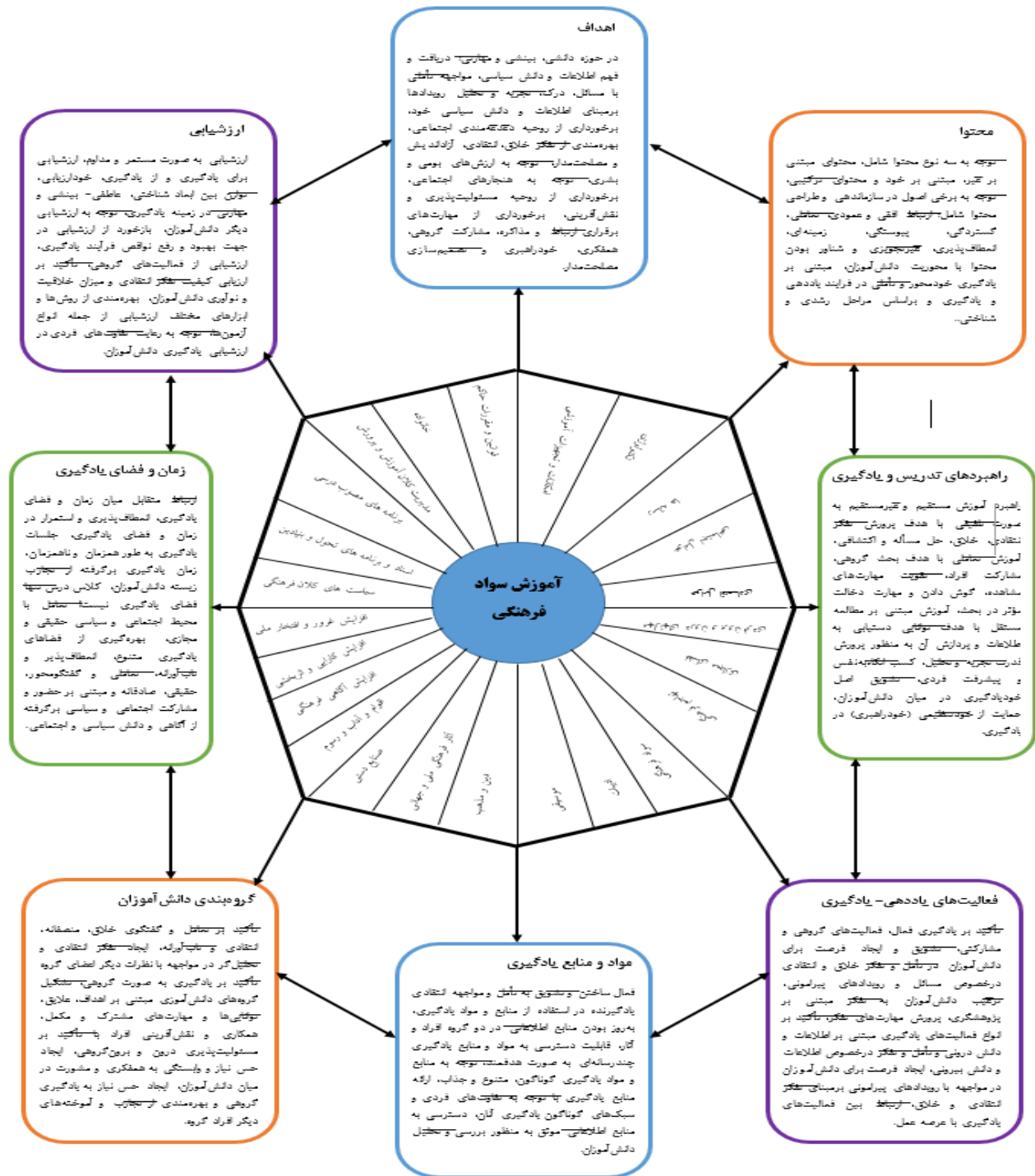
I3, I4, I1,	تاکید بر رفتارهای منصفانه	گروه بندی بر اساس تفاوت‌های فردی	گروه بندی در برنامه درسی آموزش سواد فرهنگی بر اساس منطق برنامه درسی
I1, I5, I7,I9	تاکید بر تفکر انتقادی و تاب‌آورانه		
I4, I6, I5	با توجه به علائق فردی دانش آموزان		
I6, I 8	ایجاد تفکر انتقادی و تحلیل‌گر در مواجهه با نظرات دیگر اعضای گروه	گروه بندی بر اساس تقویت روابط گروهی	
I5, I2, I8, I3	تأکید بر یادگیری به صورت گروهی		
I6,I9,I5	تشکیل گروه‌های دانش‌آموزی مبتنی بر اهداف		
I3, I4, I10, I5	توانایی‌ها و مهارت‌های مشترک و مکمل		
I4, I2, I1	همکاری و نقش‌آفرینی افراد با تأکید بر مسئولیت‌پذیری درون و برون‌گروهی		
I3, I4, I2, I5	ایجاد حس نیاز و وابستگی به همفکری و مشورت در میان دانش‌آموزان		

I1, I5, I4, I7, I8	ایجاد حس نیاز به یادگیری گروهی		
I10, I3, I9	بهره‌مندی از تجارب و آموخته‌های دیگر افراد گروه		
I1, I10, I6, I5,	سنجش دانش عمومی دانش‌آموزان نسبت به فرهنگ و تاریخ ایران	ارزشیابی آغازین	ویژگی‌های ارزشیابی در برنامه درسی آموزش سواد فرهنگی بر اساس منطق برنامه درسی
I3, I4, I1,	سنجش دانش عمومی دانش‌آموزان نسبت به فرهنگ و تاریخ دنیا		
I1, I5, I7, I9	سنجش دانش تخصصی از سال‌های گذشته پیرامون دروس ادبیات و معارف و تاریخ		
I4, I6, I5	میزان و نحوه حضور دانش‌آموزان در جریان مباحث و فعالیت‌های یادگیری و کلاس‌های درسی	ارزشیابی مستمر و مداوم	
I6, I8	میزان کیفیت و کمیت اطلاعات و کسب دانش فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان		

I5, I2, I8, I3	چگونگی ارائه تحلیل و کیفیت نقادی دانش آموزان		
I6, I2, I5	کیفیت تفکر خلاق		
I3, I4, I1, I5	نحوه و کیفیت حضور در گروه و فعالیت‌های گروهی		
I4, I2, I1	میزان توجه و کیفیت مواجهه با رویدادها و مسائل فرهنگی و اجتماعی پیرامونی شامل کلاس، مدرسه، خانواده و جامعه داخلی و بین‌المللی		
I3, I4, I2, I5	کیفیت بررسی و تجزیه و تحلیل رویدادهای فرهنگی و اجتماعی و نحوه ارائه نمرات و ایده‌های برگرفته از دانش و اطلاعات فرهنگی		
I1, I5, I4, I2, I1	میزان و کیفیت حضور و مشارکت هدفمند در رویدادهای اجتماعی و فرهنگی مبتنی بر فعالیت‌ها و تجارب		

	یادگیری برنامه ریزی شده از سوی مربیان		
I10, I3.11	آزمونهای پایانی مختلف و شیوه‌های گوناگون نوشتاری	ارزشیابی پایانی	
I3, I4, I1, I5	آزمون نهایی بر اساس ارائه‌های فردی و گروهی بر اساس موضوعات هدفمند		
I I10, I6, I5,	بررسی پروژه‌ها و مقالات کلاسی به صورت فردی و گروهی		
I1, I5, I7, I9	خودارزشیابی		
I1, I10, I6, I5,	ارزشیابی توسط دیگر دانش آموزان		

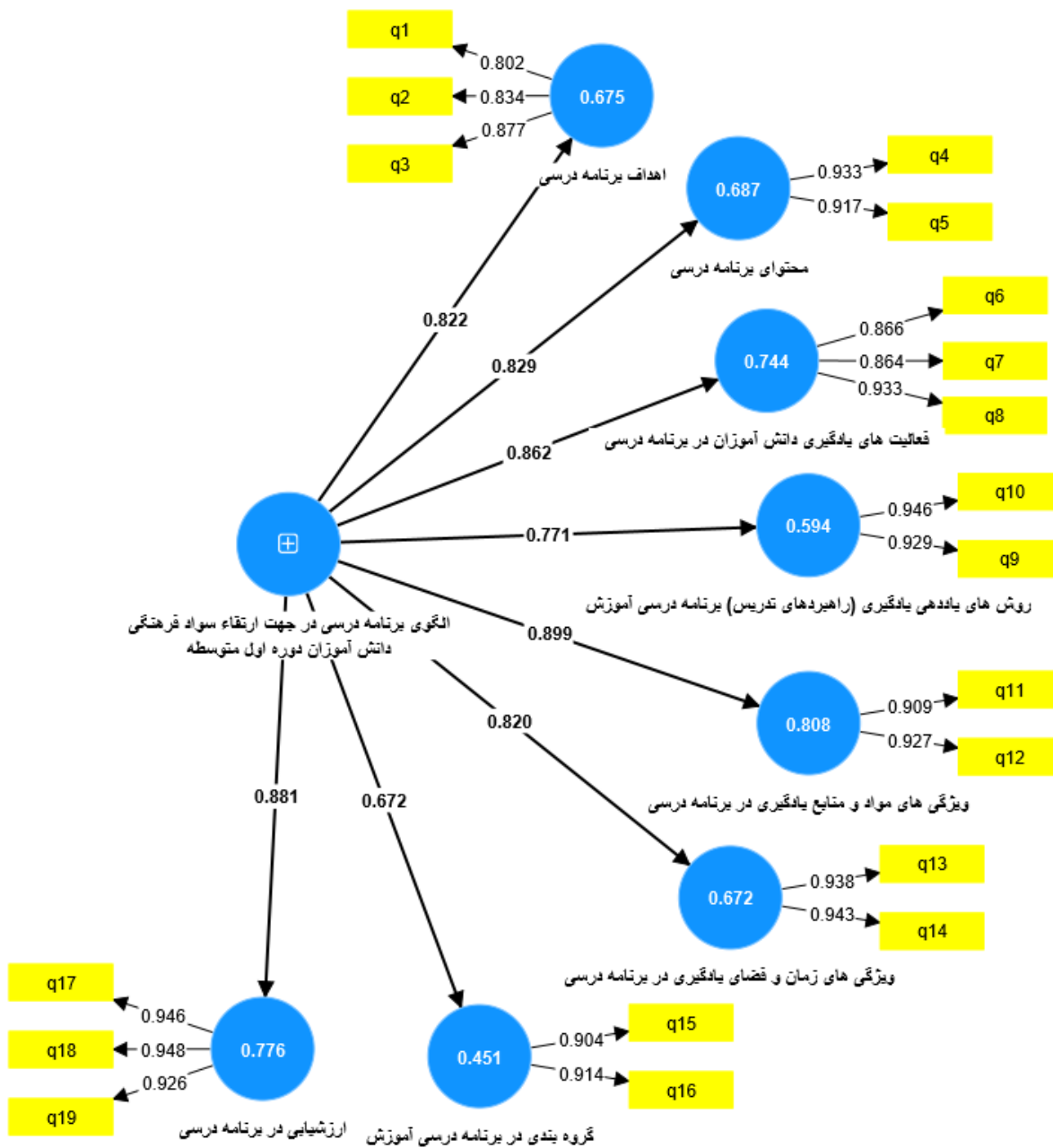
در نهایت ۹۴ شاخص و ۱۹ مولفه و ۸ ویژگی (بُعد) شناسایی شد.

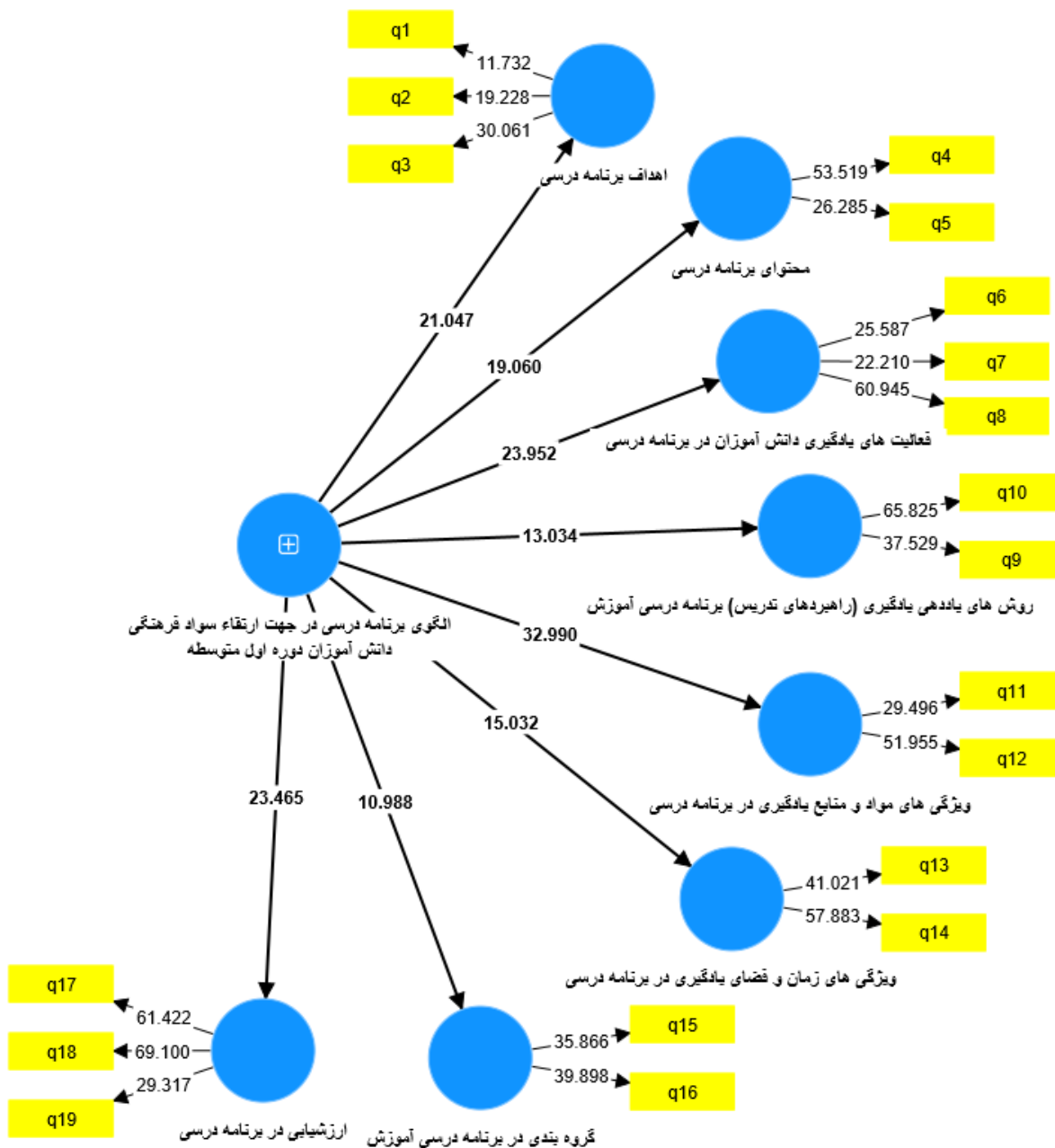
شکل ۱) الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دانش‌آموزان دوره اول

متوسطه پسرانه شهر تهران

در گام دوم برای تایید میزان اثر هر کدام از این ویژگی‌های برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه پسرانه شهر تهران پرسشنامه محقق ساخته با ۸ ویژگی و ۱۹ مولفه و ۹۴ شاخص به دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر تهران با ۳۸۳ نفر نمونه ارائه گردید در نهایت نتایج نشان داد که:

شکل ۲: تکنیک حداقل مربعات جزئی الگوی پژوهش

شکل ۳: آماره t-value الگوی پژوهش با تکنیک بوت استرپینگ

در بخش دوم اعتبار بخشی الگو از تحلیل عاملی تاییدی بر روی مولفه‌ها و گویه‌ها استفاده شده است برای این منظور از نرم افزار smart pls ۴ استفاده شده است که در جدول زیر مشخص است.

جدول ۲: شاخص‌های برازش تحلیل مسیر الگو

شاخص‌های برازش		نام شاخص
مقدار	حد مجاز	
۰,۸۲۵	بزرگتر از ۰,۳	R2 یا R squares
۰,۷۷۸	بزرگتر از ۰,۳	GOF
۰,۷۳۴	بزرگتر از ۰,۳	<i>Avg</i> (Communalities)

Source: Research Findings, 2020

همانگونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود شاخص‌های برازش الگو در وضعیت مطلوبی قرار گرفته است. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ ویژگی‌های برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر تهران مشخص شده دارای اعتبار است.

بحث و نتیجه‌گیری:

سواد، شالوده‌ی آگاهی‌ها و تفکر انسانهاست. طبق تعریف، سواد به طیفی از توانمندی‌های موردنیاز برای برقراری ارتباط با دیگران از طریق گفتگو، خواندن، نوشتن اطلاق می‌شود که با به‌کارگیری رسانه‌ها و فن‌آوری‌های مختلف به ظهور می‌رسد و هدف آن ارتقای زندگی روزمره، مشارکت جمعی، حل مسائل بشری و توسعه‌ی ظرفیت‌های فردی و اجتماعی انسان و جامعه‌ی اوست. منظور از سواد فرهنگی، شناخت «میدان‌های» فرهنگی مختلف (به تعبیر بودریو) یا شناخت قواعد نوشته و نانوشته، گونه‌ها، گفتمان‌ها، انواع سرمایه‌ها، ارزش‌های فرهنگی موجود، زمینه‌ها و ملزوماتی است که بر عمل انسان‌ها تاثیر می‌گذارند (محقق و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۹). این شناخت، سواد خاصی را در ارتباط با «میدان» معینی در اختیار افراد قرار می‌دهد و به آن‌ها امکان می‌دهد که بدانند چه اتفاقاتی پیرامون آن‌ها در حال وقوع است تا بتوانند درخصوص نحوه تعامل با آن میدان‌ها تصمیم بگیرند یعنی بتوانند تشخیص دهند که چه رفتارها، کردارها، گونه‌ها یا گفتمان‌هایی در شرایط خاصی مناسب یا مقتضی هستند (اسانوندی و پارسا معین، ۱۴۰۰: ۵).

مفهوم سواد فرهنگی نخستین بار توسط ای. دی. هیرچ در سال ۱۹۹۵ مطرح شد. وی در کتاب خود با عنوان سواد فرهنگی عنوان می‌کند آنچه هر آمریکایی باید بداند این ایده و مفاهیم بنیادی آن را مطرح ساخت. به اعتقاد او سواد فرهنگی مجموعه اطلاعات بنیادینی است که هر شهروند برای پیشرفت و کامیابی خود در دنیای مدرن نیاز دارد. به اعتقاد هیرچ سواد فرهنگی شبکه‌ای از اطلاعات است که برای ارتباط مؤثر میان افراد ضروری است. اما این اطلاعات چه هستند و چگونه می‌توان آنها را فرا گرفت؟ به تعبیر هیرچ سواد یعنی توانایی به رمز درآوردن و رمزگشایی پیام‌ها. سواد مجموعه‌ای از مهارت‌های خواندن، نوشتن و گفتگوست. یک شهروند باسواد کسی است که باید تحولات جامعه را دریابد، خودش را با آن سازگار کند و با کشف و بهره‌برداری از فرصت‌های جدید زمینه را برای پیشرفت و تعالی خویش در جامعه مهیا کند. این

دانش و مهارت‌ها فراتر از آن چیزی است که شهروندان در مدرسه و دانشگاه فرا می‌گیرند. هیرچ در کتاب خود ۵۰۰۰ مهارت را بر می‌شمارد که شهروندان آمریکایی برای ارتباط با یکدیگر در دنیای مدرن به آن نیاز دارند (زولیتا و همکاران، ۲۰۲۰: ۹۱).

بخشی از مهارت‌های لازم برای داشتن سواد فرهنگی یک شهروند آمریکایی عبارتند از:

- آشنایی با ارزش‌ها، هنجارها و باورهای فرهنگی؛
- مهارت در زمینه شناسایی و به کارگیری فناوری‌های جدید؛
- آشنایی با پیشینه تاریخی کشور؛
- توانایی بکارگیری سامانه‌های ارتباطی و اطلاع رسانی جدید؛
- مهارت در ایجاد ارتباط و همکاری با دیگران؛
- مهارت در گفتگو و بیان مناسب ایده‌ها و نقطه نظرات خود به دیگران؛
- مهارت درک و نقد اطلاعات؛
- آشنایی با روش‌های جدید مدیریت (شلیاخوفچوک، ۲۰۲۱: ۲۳۰).

آموزش و یادگیری در فرایندی از مناسبات اجتماعی پیچیده شکل می‌گیرد که تجلی باورها، ارزشها، نگرش‌ها و کیفیت رفتار انسانهاست (پیرانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۴۷). از این رو ارتباط فرهنگ و آموزش، دوسویه است. زیرا اولاً ماهیت فرهنگ ایجاب می‌کند که قابل یاددهی - یادگیری باشد و ثانیاً ماهیت آموزش ایجاب

¹ Zulieta

می‌کند که فعالیتی فرهنگی به شمار رود (حیدری، ۱۳۹۶).

سواد فرهنگی شاخص بسیار روشنی برای نقش فرد در جامعه است. هر جامعه‌ای که به نقش فرد اهمیت می‌دهد و مشارکت افراد در آن مهم باشد، بسترهای پرورش سواد فرهنگی را فراهم می‌کند.

در آموزش و پرورش و در زمینه برنامه درسی می‌توان رویکرد فرهنگی را این گونه در نظر گرفت که طراحی، اجرا و ارزشیابی دروس تنها در صورتی می‌تواند موفق انجام شود که تمام فرایندهای طراحی و اجرا و ارزشیابی دروس با توجه به بستر اجتماعی صورت گیرد که برنامه درسی در آن اجرا می‌شود (طهماسب زاده شیخ‌لار، ۱۳۹۹: ۷۳). به طور کلی متخصصان بر این عقیده اند که برنامه درسی باید به گونه‌ای طراحی و تدوین شود که هم با نیازها، علایق و ویژگی‌های دانش‌آموزان سازگار، و هم پاسخگوی نیازهای فرهنگی، اجتماعی باشد؛ لذا ضرورت ایجاد می‌کند که برنامه درسی منطبق با فرهنگ جامعه به گونه‌ای طراحی شود که در تحقق اهداف کلی و نیازها تاثیرگذار باشد (هری‌اواتی و ویتا، ۲۰۲۲: ۲۸۵).

اگرچه پاسداری از ارزش‌ها و میراث فرهنگی وجهه‌ی جهانی یافته و نهادهای وابسته با تشکیل ستادهایی برای بازیابی و نگهداری از آنها می‌کوشند، اما شکی نیست که امروزه ملل و اقوام برای گفتگو و هم‌اندیشی بیشتر نیازمند شناخت یکدیگر هستند. از این رو مولفه‌های تاریخ، ادبیات و دین به عنوان مهم‌ترین وجوه سواد فرهنگی از مهم‌ترین ابزارهای این گفتگو و شناخت است. مولفه‌ی هنر بی‌شک یکی از رساترین، نافذترین و ماندگارترین مولفه‌های سواد فرهنگی است. مولفه‌ی سیاست با کل زندگی انسان‌ها در جامعه سروکار دارد و از تعیین‌کننده‌ترین عوامل زندگی عصر کنونی است. در واقع با تعطیلی سیاست، جامعه دچار بی‌نظمی، آشفتگی، اخلال و خشونت فراوان می‌شود، همبستگی اجتماعی از میان می‌رود و حتی افراد در تامین نیازهای اولیه خویش برای بقا دچار مشکلات و بحران می‌شوند. یافته‌های این بخش نشان داد که

¹ Heriyawati & Wita

برای الگوی برنامه درسی در جهت ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه ۸ ویژگی (اهداف، محتوا، راهبردهای تدریس و یادگیری، فعالیت‌های یاددهی و یادگیری، مواد و منابع یادگیری، گروه‌بندی دانش‌آموزان، زمان و فضای یادگیری و ارزشیابی) با ۱۹ مولفه و ۹۴ شاخص شناخته شد. نتایج نشان داد که از بین ویژگی‌های شناخته شده مواد و منابع یادگیری با ضریب ۰,۸۹۹ بالاترین کاربرد را در ارتقاء آموزش سواد فرهنگی دارا است. نتایج این مقاله با پژوهش‌های احمدی پود و همکاران (۱۴۰۰)، بیرمی پور و اچرش (۱۴۰۱)، دینی (۲۰۲۲) و مندز کوتا و لوپز کوئنکا (۲۰۲۰) همسو بود.

منابع و ماخذ:

- اسنانندی طاهره، پارسا معین کوروش. (۱۴۰۰). رابطه سواد فرهنگی والدین و هویت یابی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دختر مقطع ابتدایی شهر تهران). فصلنامه ایده‌های نوین روانشناسی. ۱۴۰۰؛ ۸(۱۲): ۱-۹.
- احمدی پور، روناک، معظمی، مجتبی، طوطیان، صدیقه، کاووسی، اسماعیل. (۱۴۰۰). طراحی الگوی ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران. پژوهش‌های آموزش و یادگیری. ۱۸(۲)، ۶۵-۸۲.
- افضلی، سعیده، صادقی، علی رضا، موسی پور، نعمت الله، قادری، مصطفی. (۱۴۰۱). ارزیابی ابعاد سواد چندفرهنگی دانش‌جو معلمان دانشگاه فرهنگیان. مطالعات آموزشی و آموزشگاهی. ۱۱(۱)، ۴۲۷-۴۴۸.
- بیرمی پور، علی، اچرش، شیدا. (۱۴۰۱). واکاوی مهارت‌های مورد نیاز مدیران مدارس در دوران پسا کرونا: یک مطالعه سنتز پژوهی. مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی. ۱۵(۲)، ۱۴۵-۱۶۶.

¹ Dini

² Mendez Cota & Lopez Cuenca

پیرانی، عارف، کاظم زاده، شادمند، نظرزاده، مسعود، مومنی، حسن. (۱۴۰۱). شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های فرایند یاددهی- یادگیری در مدیریت آموزشی مناطق مرزی استان ایلام. نوآوری‌های مدیریت آموزشی، (۲)۵، ۱۴۵-۱۶۷.

خاکزاد، فاروق، دهقانی، مرضیه، حکیم زاده، رضوان، صادقی، علیرضا، صالحی، کیوان. (۱۴۰۱). چارچوب برنامه درسی مبتنی بر توسعه سواد فرهنگی در دوره متوسطه براساس دیدگاه زایس. مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، (۱)۱۵، ۱۷۳-۱۹۲.

حیدری، علی‌اکبر (۱۳۹۶)، ارزشیابی اثربخشی دوره‌های آموزش ضمن خدمت Icdl کارکنان جهاد کشاورزی شهرستان نیشابور بر اساس مدل کرک پاتریک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی

ظفرمند، آزاده، مهram، بهروز، نوغانی دخت بهمنی، محسن. (۱۴۰۱). برنامه درسی پنهان و رفتار مبتنی بر اقتصاد مقاومتی دانش‌آموزان (مورد: یک دبستان دخترانه). مطالعات آموزشی و آموزشگاهی، (۱)۱۱، ۲۲۳-۲۵۳.

مرتضی، ارسلان، طالبی، بهنام، ادیب، یوسف. (۱۴۰۱). طراحی و اعتبار یابی پرسشنامه برنامه درسی پنهان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه. مجله توسعه آموزش جندی شاپور اهواز، (۱)۱۳، ۷۴-۸۵. doi: ۲۰۲۱، ۲۷۵۱۱۷، ۱۷۳۲/edc.۱۰، ۲۲۱۱۸

محقق، فاطمه، امام جمعه، فرهاد، موسویان، سید مرتضی، درمان، فائزه. (۱۳۹۹). رویکرد فعال و کاربردی به سواد فرهنگی دانشجویان، بازآفرینی ادراک فرهنگی. فصلنامه علمی مطالعات میان فرهنگی، (۴۲)۱۵، ۸۷-۱۱۶.

ملکی پور، احمد، حکیم زاده، رضوان.(۱۳۹۵). تبیین برنامه درسی چند فرهنگی با تاکید بر شناسایی مولفه‌های هویت بین‌المللی، ملی و بومی برنامه درسی. پژوهش‌های کیفی در برنامه درسی، ۱(۴)، ۴۱-۵۵. doi: .

۲۰۱۶,۷۴۹۲/qric.۱۰,۲۲۰۵۴

ملکی، حمید.(۱۳۹۸). مبانی برنامه‌ریزی درسی آموزش متوسطه. تهران: نشر سمت. ۱-۱۷۶.

Cook, V., Maine, F., Fozzard, L., & McCaughran, B.(2023). Building cultural literacy through dialogue: Democracy at the heart of learning. In *Unleashing Children's Voices in New Democratic Primary Education*(pp. 145-159). Routledge.

Dini, J. P. A. U.(2022). Building a Literacy Culture Based on Local Wisdom through Women's Leadership. *Jurnal Obsesi: Jurnal Pendidikan Anak Usia Dini*, 6(4), 2533-2543.

Heriyawati, Y., & Wita, A.(2022). Exploring the Indonesian Maritime Art toward Appreciation of Coastal Literacy. *Harmonia: Journal of Arts Research and Education*, 22(2), 283-297.

Lähdesmäki, T., Baranova, J., Ylönen, S. C., Koistinen, A. K., Mäkinen, K., Juškiene, V., & Zaleskiene, I.(2022). Learning cultural literacy through creative practices in schools: cultural and multimodal approaches to meaning-making(p. 151). Springer Nature.

Mendez Cota, G., & Lopez Cuenca, A.(2020). Beyond rebellion of the net: Infrastructural commoning as critical cultural literacy. *Critical Arts*, 34(5), 24-38.

pratiwi, k. k., suhadjo, s., wibowo, b., & lutviatiani, m.(2023). implementation of multi-literacy education based on cultural literacy with the tandur strategy in community learning center(clc). *aksara: jurnal ilmu pendidikan nonformal*, 9(1), 159-176.

Robinson, P. A., & Williams, K. V.(2023). Exploring the Development of Racial and Cultural Literacy Skills in the Classroom: Strategies to Support Diverse Student Populations. In *Handbook of Research on Race, Culture, and Student Achievement*(pp. 103-119). IGI Global.

Shliakhovchuk, E.(2021). After cultural literacy: New models of intercultural competency for life and work in a VUCA world. *Educational Review*, 73(2), 229-250. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/00131911.2019.1566211>

Uleanya, C.(2022). Hidden curriculum versus transition from onsite to online: A review following Covid19 pandemic outbreak. *Cogent Education*, 9(1), 2090102.

wei, jingzhu, & li, shuainan.(2020). are they efficient? an evaluation of cloud-based cultural service platforms with data envelopment analysis. *iconference 2020 proceedings*.